

معرفی کتاب حقوق معلولان ایران

الیه معتمدی

صرف هم نیست بلکه شامل قوانین همراه با دیدگاه‌ها و تحلیل‌های متنوع نخبگان هر دوره و ملاحظات نویسنده است که به ترتیب تاریخی تنظیم و سامان‌دهی شده است. از دیگر سو نشان دهنده سیر تثبیت حقوق معلولان در ایران است.

هدف اصلی این کتاب اثبات دامنه حقوق معلولان ایران از طریق معرفی قوانین آنها و دیدگاه‌های متفکران درباره این قوانین است. قوانینی که توسط نهادهای قانون‌گذار مطرح و بررسی و تصویب شده یا در شرف تصویب است، در پنج مرحله زیر بررسی و تجزیه و تحلیل می‌گردد:

۱- متن قانون

۲- پیشینه و تحولات سابق

۳- اقتضات موجود اجتماعی و فرهنگی

۴- آیین‌نامه اجرایی

۵- حواشی شامل مخالفت و موافقت، فضا سازی و اخبار درباره قوانین برای نمونه قانون تأسیس سازمان بهزیستی که توسط شورای انقلاب در سال ۱۳۵۹ تصویب شده مواد و تبصره‌هایی دارد که اصطلاحاً به آن متن قانون بهزیستی می‌گویند. اما پیدایش این قانون منوط به شرایط فرهنگی و اجتماعی است.

نیز به پیشینه معلولان در دوران حاکمیت خاندان پهلوی و تلاش‌های سازمان‌های مردم نهاد معلوبیتی و غیره. همچنین اقتضاتی که انقلاب مثل توقع معلولان از بهتر شدن شرایطشان در سال ۵۸ و ۵۹ به وجود آمد، همه این‌ها منجر به تصویب قانون بهزیستی شد. اما این قانون حتماً موفق و مخالف داشته و اخباری پیرامون آن منتشر شده است. نیز این قانون برای اجرا تصویب شده و لزوماً نیاز به روش اجرایی دارد. شیوه عملیاتی آن در آیین‌نامه این قانون آمده است.

بنابراین، شیوه این کتاب اینگونه است که هر قانون در پنج محور بررسی و تجزیه و تحلیل می‌شود. مگر اینکه اطلاعات یکی از این زمینه‌ها در دسترس نباشد.

۲.

مطالب این کتاب در چهار فصل تنظیم شده و سیر تحولات تاریخی حقوق معلولان ایران را در چهار مرحله بررسی کرده است:

الف: دوره تصویب قوانین موردی (۱۳۰۱ تا ۱۳۶۸)

ب: دوره تصویب و اجرای نخستین قانون ویژه معلولان (۱۳۶۸ تا ۱۳۸۳)

ج: دوره تصویب و اجرای قانون عمومی و جامع معلولان (۱۳۸۳-۱۳۹۱)

اخیراً کتابی با عنوان حقوق معلولان ایران تدوین و به کوشش علی نوری منتشر شد. این اثر شامل اهم قوانین ویژه معلولان در ایران همراه با نقد و بررسی کارشناسان، نیز رخدادهای حقوقی مرتبط با معلولان است. مشخصات چاپی این کتاب:

حقوق معلولان ایران، علی نوری، با همکاری مؤسسه معلولین فرهیخته و سازمان بهزیستی کشور، قم، صیغه خرد، ۱۳۹۴، ۵۵۶ ص، مصور. این اثر را در چند محور معرفی می‌کنم.

۱.

معلولان ایران اعم از ناشنوا، نابینا، فاقد حس حرکتی و فاقد قدرت ذهنی، متأسفانه تاریخ مدون ندارند. با اینکه به لحاظ مردم شناختی، جمعیت قابل توجه دارند و به لحاظ مشارکت در تحولات اجتماعی و تأثیر در سرنوشت جامعه، جایگاه خاص داشته‌اند. در مقایسه با بسیاری از طبقات اجتماعی مانند ادباء و شعراء تعداد معلولان بیشتر بوده و هست؛ چندین کتاب با عنوان تاریخ ادبیات ایران منتشر شده و تحولات ادبی را به تفصیل یادآور شده‌اند اما نسبت به معلولیت شناسی و معلولیت پژوهی و بررسی تاریخ تحولات این جامعه، دریغ از یک اثر. وقتی معلولان را با بسیاری از دیگر اقشار بسنجیم، همین نتیجه حاصل می‌شود. ولی نمی‌دانم به چه دلیل تحولات تاریخی معلولان در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، حقوقی، دینی و مذهبی و غیره تدوین نشده است.

با اینکه نهادهای قانون‌گذار حدود یک سده سابقه قانون‌گذاری در موضوعات معلولیتی دارند و اولین قانون مصوب در ۱۳۰۱ ش بوده، اما تاکنون شخص یا مرکزی به جمع‌آوری این اطلاعات و تدوین کتاب یا مقاله درباره تاریخ تحولات حقوقی معلولان نپرداخته است.

مشکل به همینجا ختم نمی‌شود و فقدان تاریخ پیامدهای بسیار دارد. گفته شده جامعه‌ای که تاریخ ندارد، هویت ندارد و آینده هم ندارد، زیرا گذشته چراغ راه آینده است؛ بر اساس تجارب گذشته، مشکلات حال گشوده خواهد شد و آینده بهتر ساخته می‌شود.

اهمیت تدوین تاریخ برای ابعاد جامعه و فرهنگ معلولان توسط دفتر فرهنگ معلولین و مؤسسه معلولین فرهیخته کارشناسی و بررسی شد و تصمیم گرفته شد، مجموعه آثاری درباره تحولات تاریخی، حقوقی، جامعه، فرهنگ و اقتصاد معلولان تألیف شود. اولین دفتر از این مجموعه به حقوق معلولان ایران اختصاص می‌یابد و کتاب حاضر با عنوان حقوق معلولان ایران به روش تاریخی تقدیم می‌شود. از اینرو، اثر حاضر مجموعه قوانین نیست؛ یک اثر آکادمیک و نظریه‌پردازی

د: دوره جنبش فراگیر حقوق‌گرایی معلولان (۱۳۹۰ تا کنون)
این دوره به نام شفافیت و توسعه حقوق شهروندی معلولان نام‌گذاری شده است.

ذیل هر فصل قوانین و رخدادهای مرتبط به هر قانون به ترتیب تاریخی مطرح خواهد شد. هر قانون در ظرف زمانی و شرایط خاص اجتماعی، فرهنگی و تاریخی ویژه مطرح و به تصویب می‌رسد. برخی از این شرایط و ویژگی‌ها در قالب تحلیل و اخبار بیان شده است؛ البته برخی هم هرگز مطرح نشده است زیرا اطلاعات آن قابل دسترسی نبوده است.

ده سال اخیر در تاریخ معلولان ایران، مقطع سرنوشت‌ساز و مهم بوده است. زیرا در سال ۱۳۸۳ نخستین مجموعه قوانین مرتبط به ابعاد مختلف زندگی معلولان در مجلس شورای اسلامی تصویب شد و برای اجرا به دولت ابلاغ گردید و در ۱۳۹۴ لایحه جامع حمایت از حقوق معلولان توسط کمیسیون اجتماعی دولت، نهایی و به هیأت دولت ارائه شد.

معلولان برای اولین بار در سال ۶۷ صاحب قانون مناسب‌سازی جامع شدند و از سال ۸۳ صاحب قانون عمومی و جامع شدند. نیز از سال ۱۳۸۷ به کنوانسیون حقوقی پیوستند. جنبش قانون‌گرایی و حقوق‌خواهی موجب گسترش توجه و اهتمام به حقوق مدنی معلولان در سال‌های اخیر شده است. البته بعضی فعالیت‌های اخیر مرتبط به معلولان را «جنبش اجتماعی» می‌خوانند و جوهره آن را در قالب دمکراسی‌خواهی تحلیل می‌کنند، ولی به نظر می‌رسد تلاش‌های تشکلی‌های معلولیتی و آحاد معلولان در پی یافتن شرایط معیشتی و زندگی بهتر در چارچوب ضوابط متعارف و مقبول که از آن به قانون تعبیر می‌شود، علت بهتری باشد.

نخستین قانون جامع و عمومی معلولان ایران در سال ۱۳۸۳ با تلاش‌های مشترک دولت هشتم و مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید. مجلس شورای ملی و شورای انقلاب در دهه‌های قبل قوانینی برای معلولان تصویب کرده‌اند ولی همه آنها عمومیت و شمول نسبت به ابعاد مختلف جامعه هدف را ندارد و فقط به یک بُعد معلولان می‌پردازد یا ضمن دیگر موضوعات بوده است؛ به عنوان مثال به هنگام بررسی مسائل بهزیستی و تشکیل سازمان بهزیستی در سال ۱۳۵۸ در چند بند هم مسائل معلولان تصویب شده؛ یا وقتی می‌خواستند بندهایی درباره بازنشستگی تصویب کنند، از معلولان هم یاد کرده و بازنشستگی آنها هم تصویب شده است. قوانین متضمن معلولان از سال ۱۳۰۱ تاکنون بسیار است که آنان را قوانین موردی نامیدیم. اما قوانین

ویژه معلولان ایران، دو دسته‌اند: قوانین مرتبط به یک جنبه از معلولان و قوانین درباره جنبه‌های مختلف معلولان. «قانون مناسب‌سازی و قانون مدارس استثنایی» از نوع اول و «قانون جامع حمایت از معلولین مصوب ۱۳۸۳» و «قانون الحاق به کنوانسیون حمایت از معلولین در ۱۳۸۷» و «لایحه جامع حمایت از معلولین مصوب دولت جمهوری اسلامی در ۱۳۹۴» از نوع دوم‌اند. همه این‌ها را در کتاب گزارش و بررسی کرده است.

۳.

مهم‌تر اینکه تاکنون پژوهش جامع و علمی درباره تقنین، حقوق و قوانین معلولان ایران انجام و عرضه نشده است. کتاب حقوق معلولان در قوانین ایران نوشته سید احمد باختر و کتاب مرجع حقوق معلولین نوشته حسین زهرایی و سید محمدرضا تابان هرکدام بخش‌هایی از تاریخ قانون‌گذاری معلولان را در بردارند. نیز سه کتاب با عناوین فعالیت‌های مجلس شورای اسلامی؛ قانون‌گذاری برای معلولین؛ حقوق فرهنگی معلولین توسط دفتر فرهنگ معلولین منتشر شد که هر کدام جنبه‌ای از حقوق آنان را شامل است. به همین دلیل آقای علی نوری درصدد برآمد کتابی جامع درباره حقوق معلولان بر اساس قوانین مصوب در ایران تدوین کند.

معمولاً تمام نهادها و سازمان‌ها مجموعه قوانین خود را منتشر کرده‌اند. چون انتشار مجموعه قوانین مرتبط به یک موضوع، راه را برای تحقیقات باز کرده و پژوهشگران می‌توانند از منظرهای مختلف به بررسی جوانب حقوقی معلولان بپردازند و کتاب، مقاله و گزارش تألیف نمایند. اما نهادهای دولتی و تشکلی‌های مردمی معلولان اقدام به مجموعه‌سازی از قوانین معلولین نکرده‌اند. مهم‌تر اینکه تحلیل‌ها و بررسی‌های قوانین هم جمع‌آوری و تدوین نشده است.

۴.

کتاب حاضر تلاش جدیدی برای جمع‌آوری قوانین و شناسایی تحلیل‌ها و گزارش‌های افزون‌تر است. نویسنده وقتی به سال‌های متأخر می‌رسد، فعالیت‌های منجر به تهیه متن و تصویب لایحه جامع را که از سال ۱۳۹۰ شروع شد به تفصیل گزارش کرده است. به ویژه تلاش‌هایی که پس از شکل‌گیری مجمع هم‌اندیشی و همفکری تشکلی‌های مردمی معلولان و شروع نشست‌های معلولان نخبه انجام شده را با شرح و بسط آورده است. اما این فعالیت‌ها مسبوق به تلاش‌های متنوع در یکصد سال اخیر بود، از اینرو سوابق را هم گزارش داده است.

اسناد و مدارک برای مجموعه حاضر و نیز تدوین آن حدود چهار سال، از ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۴، طول کشید. نویسنده در این مدت به هر جا که احتمال می‌داده، سند، مقاله، کتاب، پایان‌نامه و عکس مرتبط به حقوق معلولان وجود دارد، مراجعه کرده و به جمع‌آوری آنها پرداخته است. متأسفانه در طول تاریخ و به ویژه در دوره معاصر شخص و مرکزی به فکر جمع‌آوری اسناد و مدارک مرتبط به معلولان نبوده است. گویا معلولان از حافظه تاریخ پاک شده و اطلاعات آنان مغفول مانده است. بنابراین نوشتن تاریخ تحولات معلولان ایران بسیار دشوار است. به خصوص در موضوعاتی مثل حقوق معلولان که تخصصی‌تر است.

هر چند در تدوین این اثر از تجارب حقوقی در حداقل دو دانشگاه استفاده شده ولی چون اولین اثر به این شیوه است، حتماً ضعف‌هایی دارد که لازم است در چاپ‌های آتی مرتفع گردد.